

ALA EL-DİN KEYKUBAD'IN MELİKLİK DEVİRİ SİKKELERİ

İBRAHİM ARTUK

Ala el-Din Keykubad I. Gıyas el-Din Keyhusrev'in ortanca oğlu ve I. İzzet el-Din Keykâvus'un halefi ve kardeşidir. Onun devri Anadolu Selçuklu İmparatorluğunun en şa'sa'altı ve mes'ut zamanlarından birini teşkil eder. Zamanını iki devreye ayırmak mecburiyetindeyiz:

1. Meliklik
2. Sultanlık

Biz burada Ala el-Din Keykubad'ın, sadece Meliklik devrinde basılan Sikkelerinden söz edeceğiz.

İstanbul Arkeoloji Müzesi İslâmî Sikke Kabinesinde ve bazı hususî koleksiyonlarda Keykubad'ın, aşağıda izah edilecek olan tipte, bakır bir Sikkesi görülmektedir. Bu sikkenin kesim yeri ve tarihi yoktur. 30 mm. kutra ve 9,85 gr. ağırlığa maliktir.

Ön yüzünde:

Başı haleli, sağa dönük bir süvari sağ tarafında bulunan bir arslanı mızrakla vurmaktadır. Başının bir tarafında «الناصر لدين الله» diğer tarafında «امير المؤمنين» ibaresi,

Arka yüzünde ise:

*

الملك المنصور
كيقباد بن كيمخسرو
نصير امير المؤمنين

Nakış

okunmaktadır¹). (Resim 1).

¹ S. Lane - Poole, Catalogue of oriental Coins in the British Museum, London 1877, Vol. III, s. 78, No. 176; Ahmed Tevhid Meskûkât-ı Kadime-i İslâmiye Katalogu, Kısım-ı rabi', Kostantiniye 1321, s. 146, No. 211; İbrahim Artuk - Cevriye Artuk, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Katalogu, İstanbul 1971, C. I, s. 359, No. 1092.

1196 da babası Keyhusrev İstanbul'a gittiği zaman İz el-Din Keykâvus ve Keykubad'da beraberinde bulunuyordu. En küçük Şehzâde Celâl el-Din Kayferidûn henüz doğmamıştı. Bu itibarla babaları Gıyas el-Din Keyhusrev 601-608 (1205-1211)² bu ikinci cülûsunu 601, 602 senesinde gösteren müverrihler vardır. Mamafi kendisinin 601 senesinde Konya ve Kayseri'de basılmış sikkeleri bulunduğunu göz önünde tutarak cülûsunu 601 senesinde kabul etmek zaruridir³.

Konya'da saltanata geçince 601 (1205) senesinde çocuklarını selçuk ananesine uygun olarak birer eyalete göndermiştir. Büyük Şehzâde İz el-Din Keykâvus'a Malatya'yı ve ortanca oğlu Ala el-Din Keykubad'ı evvelce Süleyman Şahın Melik bulunduğu Tokat ile beraber bütün Danişmend İline Melik nasbetti⁴.

Fakat ne varki Sultanın yaptığı bu tayin vaktiyle II. Kılıç Arslan'ın çocuklarına bahşetmiş olduğu geniş salâhiyet ve tasarruf mahiyetinde değildi. Genç şehzadeler tayin oldukları yere sadece sultan adına bir idare salâhiyetine sahip olabileceklerdi. Bunların kendi adlarına hutbe okutup sikke bastırmaları, hatta komşu devletlerle de harp ve sulh yapmaları salâhiyetleri dışında idi.

² İbn el-Esir, el-Kâmil fi'l-târih, Bulak 1303, C. 12, s. 77 Gıyas el-Din Keyhusrev'in cülûsunu 601 senesi ayında; Ebu'l-Fida 601 senesinde cülûs etti diyor, Ebu'l-Fida, Târih el-Muhtasar fi ahbar el-Beşer, İstanbul 1286; İbn Vâsil, Müferric el-Kurub fi ahbar beni Eyyub, Mısır 1953, C. III. s. 166; İbn Kesir, el-Bidâye ve'l-nihâye, Mısır 1358, C. 13, s. 41; İbn-i Bîbî ise Gıyas el-Din Keyhusrev'in Konya'ya gelişinin 602 senesi Recep ayında olduğunu bildirir, İbn-i Bîbî, Farsca Muhtasar Selçuknâmesi tercümesi, Feridun Uzluk basması, Ankara 1941, s. 41; Müneccim - başı Ahmed ise 602 senesini kabul ediyor, Sahâ'if el-ahbâr, İstanbul 1285, C. 2, s. 563; Anonim, Târih-i Âl-i Selçuk, Naşiri Feridun Uzluk, Ankara 1958, s. 41 de Konya'da cülûs tarihi olarak 601 senesini buluyoruz; Prof. Dr. Osman Turan, Selçuklular zamanında Türkiye, İstanbul 1971, s. 274. Aynı Müellif, Keyhusrev I, İslâm Ansiklopedisi C. 6, s. 615; Prof. Dr. İ. Kafesoğlu, Selçuklular, İslâm Ansiklopedisi C. 10, s. 382.

³ Ahmed Tevhid, Meskûkât-ı Kadime-i İslâmiye Kataloğu kısm-ı rabi', s. 129; İsmail Galip, Takvim-i Meskûkât-ı Selçukîye, İstanbul 1359, s. 19.

⁴ İbn-i Bîbî, El-Evâmir el-Alâ'iyye fi'l-umûr el-Alâ'iyye, Türk Tarih Kurumu 1956, s. 90, 93; İbn-i Bîbî, Necati Lugal - Adnan Erzi, Ankara 1957, C. I, s. 131, 135; Nejat Kaymaz, Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitatinin İdare mekanizmasının rolü, kısım I, s. 132, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Ataşırntmaları Dergisi, Ankara 1966, C. II, S. 2-3.

608 (Haziran 1211) senesinde Keyhusrev'in şehadeti üzerine toplanan devlet erkânı şehzadelerden hangisinin tahta çıkarılması meselesini müzakere ettikleri sırada Maraş Meliki Nusret el-Din en büyük Şehzâde üzerine durunca onu saltanata geçirmeğe karar verdiler⁵.

Bunun için İz el-Din Keykâvus Konya'dan Kayseriye gitti. Bu yolculuk beş gün sürdü. Devlet erkânı onu Gedük'te karşıladı. Bu suretle İz el-Din Keykâvus 6 sefer 608 (21 Temmuz 1211) de merasimle tahta çıkarıldı⁶.

Sultan Konya'ya gideceği esnada Tokat Meliki el-Melik el-Man-sur Keykubad ötedenberi sıkı münasebetlerde bulunduğu amcası Erzurum Meliki Mugis el-Din Tğrul Şahı ve eski uç beylerinden Zahir el-Din İli'yi Ermeni Kralı II. Leon'u ittifakına alarak Kayseri'ye gelip kuşattı. Çok nazik ve müşkül bir durumda bulunan Keykâvus, Mubariz el-Din Çevli, Zeyn el-Din Başara ve Mubariz el-Din Behramşah gibi emirleri istişareye çağırdı. Sultan bunlara, gece yarısı şehri bırakarak Konya'ya gitmeği, orada uç beyleri ve askerleri toplamayı düşündüğünü söyledi. Adı geçen bu emirler bu teklife itiraz ederek yolda yakalanabileceğini söylediler. Kayseri Valisi Celâl el-Din Kayser müttelikleri birbirlerinden ayırmanın mümkün olduğunu ve ilk olarak Ermeni Kralını bu ittifaktan ayırmanın mümkün olduğunu ve ilk olarak Ermeni kralını bu ittifaktan ayıracağını söyler. Onun bu fikri kabul edildi. Celâl el-Din Sultandan Kral II. Leon'a verilmek üzere çok kıymetli hediyeler ve altınlar alarak gece yarısı Kralın karargâhına gitti, hediyeleri takdim ederek Kralın savaş sahnesinden çekilmesini temin etti. Ertesi gün Erzurum Meliki Mugis el-Din Tuğrulşah dahi biraderzadesine haber vermeden çekilip gitti. Keykubad artık muvaffakiyet imkânı kalmadığını anladığından, ordusunu alarak Ankara'ya çekilmişti⁷.

Mahalli darbı ve tarihi bulunmayan bakır sikkenin bu zamanda kesilmiş olması muhtemeldir.

⁵ Nusret el-Din Hasan b. İbrahim Maraş vilâyetinin irsî valisi idi. Adına yazılmış kitabelerde الملك الامراء veya الامير الاسفهمسار şeklinde geçer. Mükrimin Halil Ymanç, Maraş Emirleri, TTEM, sene 14-15 s. 347.

⁶ Prof. Dr. O. Turan, Selçuklular zamanında Türkiye s. 294.

⁷ İbn-i Bîbî, El-Evâmir el-Alâ'iyye., s. 114 ve devamı; Halil Edhem, Kayseriye Şehri, İstanbul 1334, s. 36.

Zahir el-Din İli'de bu sıralarda kendisinden ayrılarak Niğde'ye geldi. Ala el-Din namına mukavemet hazırlıklarına girişti. Kardeşi Keykâvus devlet işlerini ve dış ilişkileri (münasebet) yoluna koyduktan sonra kendisine bir engel teşkil eden kardeşi Keykubad'ı artık itaate almağa azm etti. Bunun için Sultân Konya'da savaş hazırlıklarına başlayarak Ankara üzerine yürüdü. Kardeşi Ala el-Din Keykubad kale ve surları tahkim ederek müdafaa tedbirlerini aldı. İz el-Din Keykâvus şehri kuşatıp kaleyi mancınıklarla döğdördüğü halde sukutu mümkün olamıyordu. Bununla beraber Sultan muhakkak surette bu işi halletmek istiyordu. Bu sebeple yaklaşmakta olan kış için, ordusuna ve hayvanlarına, şehrin istihkâmları haricinde meskenler inşa ettirdi. Bu arada şehrin karşısında bir medrese bina ettirerek ona vakıflar yaptı, muhasara sırasında medreseyi kendisine karargâh ittihaz etti⁸.

Muhasaranın uzaması sonucunda şehirde kıtlık başlamıştı. Ala el-Din Keykubad, Halep Eyyubilerinden el-Melik el-Zahir'in tavasutunu istedi. Sultan el-Zahir'in elçisi Taki el-Din Ali'ye teslimden başka bir hal sureti mevcut bulunmadığını söyledi. Bu durum karşısında Ala el-Din Keykubad şehir halkına ve kendi hayatına dokunulmamak şartıyla teslim oldu. Bir iki gün sonra O Malatya neva-hisinde bulunan Minşar kalesine gönderildi⁹.

İbn-i Bîbî vak'anın yılını vermiyor, Müverrih Ebu'l - Fida ve İbn Vasil vak'ayı 609 senesinde gösteriyorlar¹⁰.

Keykubad bilahare Kezerpirt kalasında hapsedildi. Melik el-Mansur Keykubad'ın yukarıda ta'rif ettiğimiz sikkesinden başka 608 senesinde Tokat'ta basılmış aynı tip gümüş sikkesi mevcuttur. Sikke Şerafeddin Erel ve Yapı Kredi Bankası (İstanbul) tarafından neşredilmiştir. 24 mm. kutrunun ve 2,95 gr. ağırlığında olan bu sikkenin ön yüzünde, başı haleli ve sağa müteveccih bir süvari, sağ tarafında bulunan bir arslanı mızrakla vurmaktadır. Yukarıda ve

⁸ İbn-i Bîbî'den Alâ el-Din Keykubad'ın sultan olunca bu medreseyi yıkdırdığını öğreniyoruz: İbn-i Bîbî 134-135.

⁹ المنشار بكسر اوله بلفظ المنشار الذي يشق به الخشب وهو حصن قريب من القرات .
Yâkût el-Hamevi, Mu'cem el-Buldân, Leipzig 1869, C. 4, s. 661.

¹⁰ Ebu'l-Fida, C. III. s. 120; Cemâl el-Din Muhammed b. Sâlim b. Vâsıl, Mufarric el-kurûb fi ahbâr benî Eyyûb, Naşiri Cemal el-Din Şeyyal, Kahire C. III, s. 217-218.

başın bir tarafında الله الناصر الدين diğer tarafında امير المؤمنين ibaresi okunmaktadır.

Arka Yüzünde:

ضرب ببلدت
 الملك المنصور
 علاء الدولة والدين
 ابو المظفر
 كيقباد بن كيخسرو
 نصير امير المؤمنين

توقاة سنة
 كان وسنائة

(Resim 2) ¹¹.

İstanbul Arkeoloji Müzesi, Ahmed Tevhid Bey Koleksiyonunda buna benzer bir gümüş sikke de mevcuttur. Aşağı yukarı 24 mm. kutrunun, 2,95 gr. ağırlığında bulunan bu sikkenin ön yüzünde: başı haleli ve sağa dönük bir süvari, sağ tarafında bulunan bir arslanı mızrakla vurmaktadır. Süvarinin başının bir tarafında الله diğer tarafında امير المؤمنين ibaresi okunmaktadır.

Arka yüzünde:

ضرب ببلد[ت]
 الملك المنصور
 علاء الدولة والدين
 ابو المظفر
 كيقباد بن كيخسرو
 نصير امير المؤمنين

توقاة سنة
 كان وسنائة

(Resim 3) Burada gördüğümüz her iki Keykubad الملك المنصور dan başka ابوالمظفر والدين علاءالدولة unvanını da almaktadır. Bu unvan Anadolu Selçuklu Meliklerinde görülen ilk unvandır.

¹¹ Şerafeddin Erel, Nadir Birkaç Sikke, İstanbul 1963, s. 5, No. 6; Yapı ve Kredi Bankası, Selçukluların nadir Paralarından bazıları ve Cimri Sikkeleri, İstanbul 1972, s. 7, No. 8.

608 tarihli sikke babasının ölümü senesinde Tokat'ta kesilmiştir. Keykubad'ın saltanat iddiasına rağmen henüz hukuken ve fiilen bu makamı elde edemediği için, Sultan değil, sadece الملك المنصور الملك المنصور unvaniyle iktifa ettiğini görüyoruz.

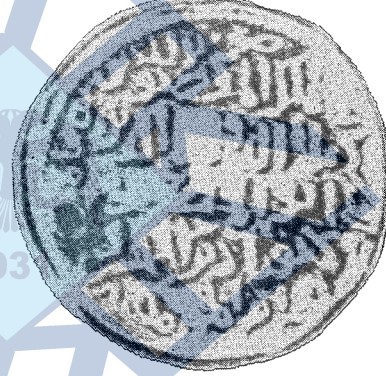
609 yılında basılan gümüş sikkesi ise, kardeşi İz el-Din Keykâvus'un saltanatının 2. yılına raslamakta ve hatta tevkif tarihine kadar Tokat'ın uhdesinde kaldığını tesbit etmiş bulunmaktadır.

Bu sikkeler, aynı zamanda, Keykubad'ın büyük babası 2. Kılıç Arslan'ın on bir oğluna müstakil birer Meliklik tanımış olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

1

2

3

